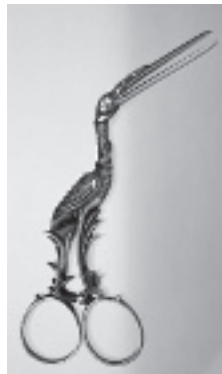

Jaarboek 2007

Geschiedkundige Vereniging Die Haghe

redactie P.C. van der Heiden
V.L.C. Kersing
R. van Lit
H.P.L. Rosenberg
C.J.J. Stal
P.H.M. Toby

Colofon

© Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, 2007
Basis lay-out: Guus Rijken gvn, Den Haag
c/o Beeldrecht, Amsterdam
Vormgeving en productie: Fenna Santbergen,
Santbergen Grafische Vormgeving & DTP, Den Haag
Druk: Koninklijke De Swart, Den Haag
Gebruikte lettertypes: Swift en Arial
Papier: houtvrij halfmat machine coated, 100gr./m²

ISSN 0923-2931

De redactie heeft ernaar gestreefd de rechten m.b.t. de illustraties volgens de wettelijke bepalingen te regelen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Illustratie titelpagina:
Zilveren kaarsensnuit (of een luiertang) in de vorm van een ooievaar, met een paling kronkelend rond de hals, 19de eeuw. Collectie Haags Historisch Museum.

Secretariaat Geschiedkundige Vereniging Die Haghe

Van der Woertstraat 12, 2597 PK Den Haag,
tel. (070) 328 22 82, werk: tel. (070) 339 38 19,
fax: 339 13 58.
<http://www.haagsegeschiedenis.nl>
e-mail: diehaghe@haagsegeschiedenis.nl

Advertenties

Wie belangstelling heeft voor het plaatsen van een advertentie in het Jaarboek Die Haghe, kan contact opnemen met de penningmeester van Die Haghe, Van Nijenrodestraat 93, 2597 RL Den Haag, tel. (070) 328 13 61.

Aanwijzingen auteurs

Zij die het plan hebben een artikel voor het jaarboek te schrijven, kunnen de door de redactie opgestelde aanwijzingen voor auteurs opvragen bij V.L.C. Kersing, Dienst Stadsbeheer, Afdeling Archeologie, Postbus 12651, 2500 DP Den Haag, tel. (070) 353 66 33. Kopij kan naar dit adres worden gezonden.

Oude jaarboeken

Voor inlichtingen over het verkrijgen van oude jaarboeken kan men zich wenden tot het secretariaat of tot de studiezaal van het Haags Gemeentearchief.

Van de redactie

Vorig jaar moest de redactie constateren dat geschiedenis ineens ‘sexy’ was geworden. Dit naar aanleiding van de nationale geschiedenis canon en de speciale Haagse canon. Geschiedenis hoeft eigenlijk niet sexy te zijn. Zij is namelijk al interessant genoeg en vooral intrigerend: waarom heeft men toen zo gehandeld en wat waren de echte drijfveren daarbij en wat kunnen we daar misschien van leren? Grote vragen, die wat ons betreft niet altijd beantwoord hoeven te worden. Soms is een beschrijving van hoe het was al voldoende. Daarbij is wel van belang dat die beschrijving accuraat en vooral leesbaar is. Het is voor de redactie een voorwerp van aanhoudende zorg. De verantwoordelijkheid voor de inhoud van de artikelen ligt uiteraard bij de auteurs.

De inspanningen hebben voor dit jaar geresulteerd in het voorliggende Jaarboek. Wij openen met het beloofde vervolg van het relaas van Thomas von der Dunk over paleizen in de buurt van Den Haag. Deze keer beschrijft hij het Huis ter Nieuburch te Rijswijk.

Vervolgens springen wij naar Scheveningen. Piet Spaans verhaalt naar aanleiding van het Visboek van Adriaen Coenen over de visvangst vanuit deze kustplaats.

Daarna komt de eerste koning van Nederland aan bod. Albert Andriessen beschrijft de betekenis van Lodewijk Bonaparte voor Den Haag in een artikel dat verder gaat dan de vraag of Den Haag wel een stad was.

Maritiem historicus Herman Stapelkamp neemt ons in zijn bijdrage mee naar de zee en

haalt herinneringen op aan de mysterieuze ondergang van het marineschip De Adder voor de kust van Scheveningen op 5 juli 1882, nu dus 125 jaar geleden.

Suus Boef-van der Meulen schrijft over het belang van enkele leden van de familie Reijs voor de ontwikkeling van de heilgymnastiek rond 1900.

Een van de taken van de overheid is ervoor te zorgen dat de mensen in tijden van crisis aan voedsel en goederen kunnen komen. Hoe dat vlak voor en tijdens de Bezetting in Den Haag geregeld was, beschrijft Koen van Wijk in zijn artikel over de distributie in die tijd.

Van de Bezetting naar de Wederopbouw: Koos Aardoom analyseert het verschil tussen idealen en werkelijkheid bij het tot stand komen van de naoorlogse wijk Morgenstond.

Daarna weer wat verder de historie in. Anneke Vollebregt beschrijft de geschiedenis van een paar panden in de Jan Hendrikstraat, eens een smal middeleeuws straatje, nu een drukke verkeersader.

Natuurlijk bevat het jaarboek de gebruikelijke rubrieken. Helaas kon Monumentenzorg ook dit jaar geen jaarverslag inleveren. Toch kunnen we aandacht aan monumentenzorg besteden. Willem Vader schrijft over het Haags Monumentenplatform.

Tot slot wil de redactie nog wijzen op een verandering in de opmaak die door vormgeefster Fenna Santbergen is doorgevoerd. Zij heeft de tekst van de rubrieken uitgevuld om een rustiger tekstbeeld te krijgen. Bij de artikelen is de vrije regelval gehandhaafd.

Inhoud

- 3 Van de redactie
- 5 Jaarverslag over 2006

- 14 Thomas H. von der Dunk, Oranjepaleizen rond Den Haag als toeristische trekpleisters (deel 2)
- 40 Piet Spaans, Wanneer en waar begon Scheveningen eigenlijk op haring te vissen?
- 54 Albert Andriessen, Den Haag 1807. Bevestigd als stad, afgedankt als residentie
- 65 Herman Stapelkamp, De impact van een scheepsramp
- 73 Suus Boef-van der Meulen, Van grenadier naar heilgymnast
- 108 Koen van Wijk, Alles op de bon
- 122 Koos Aardoom, De wijkgedachte in Den Haag
- 149 Anneke Vollebregt-van Grol, De geschiedenis van het huis Jan Hendrikstraat 9
- 191 Willem Vader, Het Haags Monumentenplatform

- 196 Corien Bakker e.a., Archeologie in Den Haag in 2006
- 202 Renske Boosman, Overleden Hagenaars in 2006
- 214 Corien Glaudemans, Nieuwe Haagse archieven in 2006
- 232 Phil Swenker, Publicaties over Den Haag in 2006
- 244 De samenstelling van het gemeentebestuur op 1 januari 2007
- 246 Kees Stal, Straatnamen in 2006
- 248 Renske Boosman, Kroniek over 2006
- 259 Over de auteurs
- 261 Paul de Kievit, Register

- 283 Advertenties

Jaarverslag over 2006

1. Leden

Het ledenbestand bedroeg aan het einde van het verslagjaar 1034. Hieronder bevonden zich twee uitwisselingsabbonementen met andere instellingen. Er waren 71 instellingen lid, waarvan 38 gratis, waaronder bibliotheken, rijks- en gemeentelijke diensten, verenigingen en stichtingen. In 2006 hebben 65 leden hun lidmaatschap opgezegd en hebben zich 32 nieuwe leden opgegeven.

2. Bestuur

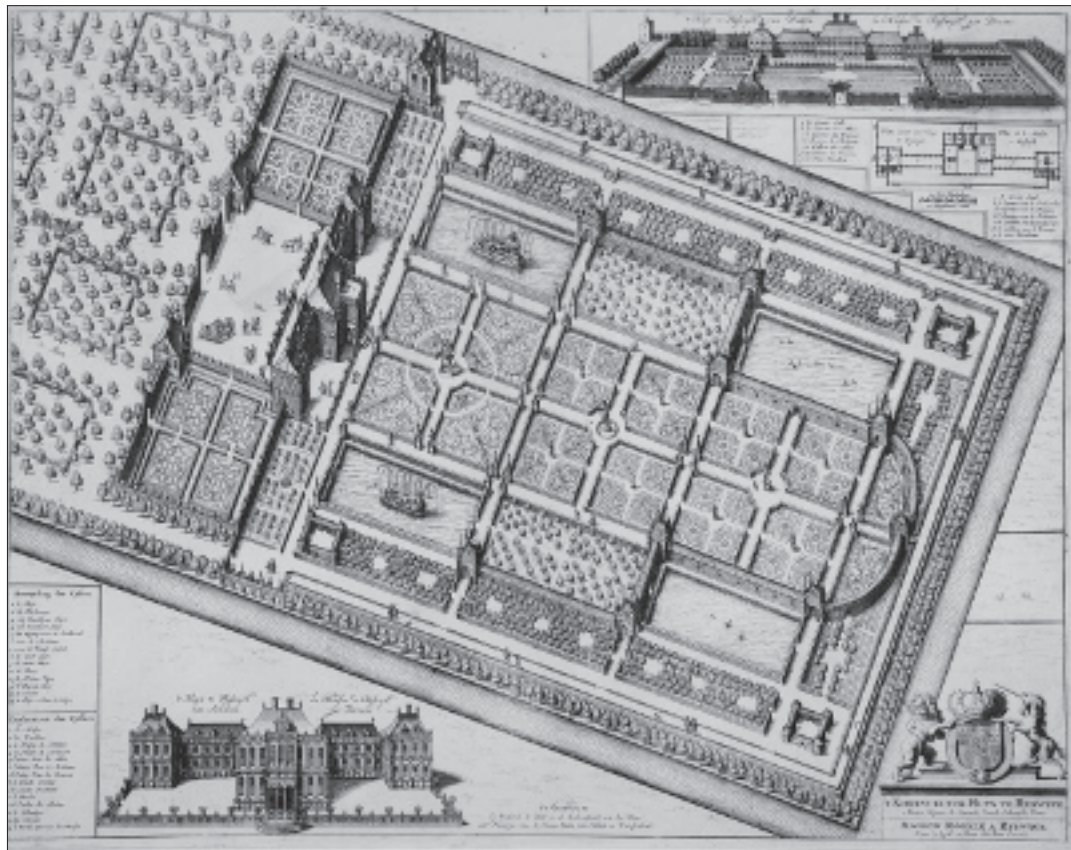
In 2006 was het bestuur als volgt samengesteld: Drs. O. Mensink, voorzitter, in november opgevolgd door drs. D.J. Cannegieter, mevrouw J. van Bennekom-Jørgensen, vice-voorzitter, in november opgevolgd door mevrouw drs. A.J.I. Hintzen-van Schaik, mevrouw mr. G.E. Heijnis, secretaris, W.F. Vader, penningmeester, in mei opgevolgd door ir. R.J. Gmelig Meijling, drs. C.M. Nigten, lid, mevrouw drs. A.J.I. Hintzen-van Schaik, lid, in november opgevolgd door mevrouw drs. D. Timmer, mevrouw drs. M.A.B. Kroonen, lid. Het bestuur kwam bijeen op 19 januari, 20 februari, 13 maart, 10 april, 30 mei, 12 juni, 29 augustus, 28 september, 2 november en 12 december 2006.

3. Erefuncties en ereleden

Beschermvrouwe: H.M. de Koningin.
Erevoorzitter: drs. W.J. Deetman, burgemeester van Den Haag.
Ereleden: mevrouw A.M. van Oorsouw-Wijnen en de heren drs. H. Bordewijk, mr. G.W. van Herwaarden, mr.dr. A.J.E. Havermans en drs. W.M. van der Mast.

4. Ledenvergaderingen

De voorjaarsledenvergadering werd gehouden op 10 mei 2006 in het Panorama Mesdag. Nadat het verslag van de Algemene Ledenvergadering van najaar 2005 bij acclamatie was goedgekeurd, gaf de penningmeester een toelichting op de jaarstukken 2006; eerst de rekening van baten en lasten, vervolgens de jaarrekening 2005 en ten slotte de herziene begroting voor 2006. De heer mr. E. Idema Greidanus deed verslag van de bevindingen van de kascommissie. De kas is gecontroleerd en in orde bevonden, evenals de herziene begroting. De vergadering stemde in met de voorgelegde stukken en verleende de penningmeester decharge voor het gevoerde beleid. De heren mr. F.W.R. Kronenberg en mr. E. Idema Greidanus hebben hun functie in de kascommissie ter beschikking gesteld. De penningmeester dankte hen voor hun jarenlange bemoeienis en stelde voor in hun plaats te benoemen mevrouw drs. A.E. Kraaijenhagen-Oostinga en de heer mr. E.G. Venekamp. De vergadering stemde bij acclamatie hiermee in.

1. Vogelvucht van Huis ter Nieuburch, ets door J.J. Milheuser uit 1644.
Haags Gemeentearchief.

1. Gezicht op 16de-eeuws Scheveningen.
Schilderij van Cornelis Elandts, Haags Historisch Museum.

Den Haag 1807. Bevestigd als stad, afgedankt als residentie

Albert Andriessen

In de middeleeuwen is het dorp Die Haghe uitgegroeid tot het bestuurscentrum van het graafschap Holland. Korte tijd, onder Albrecht van Beieren, heeft het zelfs gefungeerd als vorstelijke residentie. Hierdoor kon het dorp zich ontwikkelen tot een 'stadje' met alle rechten die een stad had, zoals onder andere marktrecht, een eigen bestuur en het recht om bier te brouwen. Die Haghe heeft echter in die tijd nooit formeel stadsrechten gekregen.

Kort na de aanvang van de Tachtigjarige Oorlog kwam Den Haag als bestuurscentrum ter discussie te staan. Het had namelijk nog steeds de status van dorp en had geen adequate verdediging in de vorm van stadsmuren en dergelijke. De Spaanse bezetting van Den Haag deed alle regeringsorganen van de opstandelingen uitwijken naar het omwalde Delft. Na het mislukte beleg van Leiden richtten de Spanjaarden grote vernielingen aan en trokken zich daarna terug uit Den Haag. Delft deed het bekende voorstel de plaats verder met de grond gelijk te maken. Hier werkte de dorpse status echter in het voordeel van Den Haag want, beducht voor onenigheid tussen de steden van de Staten van Holland over de zetel hiervan, koos Willem van Oranje weer voor het grafelijke dorp als residentie. Aldus begonnen de Staten van Holland vanaf 1578 weer in Den Haag te vergaderen; de

andere organen volgden. Den Haag werd weer belangrijk en krabbelde op.¹

Zo functioneerde Den Haag sinds het laatste kwart van de eeuw qua omvang en importantie de facto als stad. Officieel was dit niet. Daarom ontbrak de felbegeerde eigen zetel in de Staten van Holland. In 1581, 1607, 1609, 1624 en in 1644 werden pogingen ondernomen om die zetel te verkrijgen, doch de betreffende verzoeken werden – soms na lange tijd – afgewezen.²

(Bataafs-)Franse periode

In 1795 komt er wezenlijke verandering in de omstandigheden: de oude Republiek houdt op te bestaan en de Bataafse Republiek wordt geboren. Nieuwe kansen voor Den Haag? Het leek er aanvankelijk niet op. Initiatieven om het revolutionaire gedachtegoed te verbreiden en tot hervorming van regeringsinstellingen te komen, gingen aanvankelijk vooral van Amsterdam uit. Dit blijkt bijvoorbeeld bij de omvorming van de Staten van Holland. Het Amsterdams Comité Revolutionair nodigde de stemhebbende steden van Holland uit op 24 januari 1795 enige vertegenwoordigers naar Amsterdam te sturen, om zich gezamenlijk te beraden over een omwenteling op gewestelijk niveau. Afgevaardigden van veertien van de achttien stemhebbende steden kwamen bijeen om aan het overleg deel te

De impact van een scheepsramp

De mysterieuze ondergang van Zr.Ms. 'Adder'
voor de kust van Scheveningen op 5 juli 1882

Dr. Herman Stapelkamp

1. Scheepsportret van rammonitor 2e klasse 'Adder', 1873. Olieverf op doek.
Schilder onbekend. *Collectie: Marinemuseum Den Helder.*

'De Noordzee is een slecht gat', schreef E.F. Baeyens in zijn boek over scheepsrampen op de Noordzee. 'Een plotseling opgestoken storm heeft een resultaat dat ik niet technisch wil omschrijven, maar door een klein voorbeeld zal verduidelijken: laat je bad en wastafeltje eens vol lopen met water, sla er dan hard in met je platte hand, en bekijk de gevolgen (bad staat voor oceaen, wastafel voor Noordzee). Storm op de zuidelijke Noordzee is in het algemeen een privilege voor het najaar, maar zomerstormen zijn geen uitzondering.'¹

Het was precies een dergelijke zomerstorm waarin het marineschip Zr.Ms. rammonitor tweede klasse 'Adder' in de middag en avond van woensdag 5 juli 1882, dit jaar dus precies 125 jaar geleden, vlak voor de kust van Scheveningen verzeild raakte. Het schip was onderweg van Amsterdam/IJmuiden naar Hellevoetsluis en voer, zoals gebruikelijk voor dit type schepen, dicht langs de kust.

De 'Adder' was een bijzonder schip. Of eigenlijk was het helemaal geen schip en zeker geen zeeschip (al werd het door de marineleiding

Van grenadier naar heilgymnast

J.H. Reijs jr. en een Haagse familielijn

*Suus Boef-van der Meulen*¹

1. Militaire schermeschool, 1880. Schilderij door Isaac Israëls. *Foto particulier bezit.*

1. Inleiding

Hoewel het gymnastiekonderwijs in de 19de eeuw ook vanuit bijvoorbeeld de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen werd bevorderd, kregen veel gymnastiekonderwijzers hun eerste training in het leger. Den Haag had, met de Grenadiers en Jagers als keurkorps, daarin een voortrekkersrol. Deze (gewezen) militairen gaven het gymnastiekonderwijs in Den Haag een flinke impuls, culminerend in de 'Haagse Kweekschool, Instituut voor Lichamelijke Opvoeding', met beroepsopleidingen voor gymnastiek, sport en fysiotherapie. De hieruit afgesplitste Haagse

Academie voor Fysiotherapie was tot 1994 een toonaangevende opleiding in Nederland.

Misschien was het nog anders gegaan als niet een van de ex-grenadiers, J.H. Reijs jr., zo'n energiek, gedreven en begaafd persoon was geweest. Met de degelijke opleiding door zijn vader, met zijn zo mogelijk nog enthousiaster en studieuze zoon en diens geheel door het vak gegrepen dochter werd de naam Reijs onafscheidelijk verbonden met de gymnastiek, de heilgymnastiek en vele verwante activiteiten in Den Haag. Diverse organisaties op dit gebied hebben hun ontstaan aan een Reijs te danken.

Vier generaties Reijs illustreren hoe de

Alles op de bon

Distributie en detailhandel in Den Haag tijdens de Tweede Wereldoorlog

Koen van Wijk

Het dagelijks leven tijdens de bezetting werd voor een belangrijk deel beheerst door het probleem voldoende voedsel te krijgen. Het klassieke beeld van de rovende Duitse bezetter die het Nederlandse volk daarbij in honger achterliet, is inmiddels door verscheidene historici, met Gerard Trienekens voorop, overtuigend ontkracht.¹

In de uitvoerige literatuur over de voedselvoorziening tijdens de Tweede Wereldoorlog wordt voornamelijk aandacht besteed aan de nationale situatie. Wat de gedistribueerde voedselvoorziening op lokaal niveau betekende, heeft minder aandacht gekregen. Dit artikel tracht een bijdrage te leveren aan de opvulling van deze lacune. Daarbij zal gekeken worden naar de gevolgen van het distributiesysteem, niet alleen voor de Haagse consumenten, maar ook voor de Haagse winkeliers.

Eerlijk zullen we alles delen. Organisatie van de distributie

Al vóór 1940 was het een vaststaand gegeven dat de voedselvoorziening van het Nederlandse volk in tijden van oorlog grote moeilijkheden zou ondervinden. De ervaringen opgedaan tijdens de Eerste Wereldoorlog – Nederland kreeg toen,

ondanks de neutraliteit, te maken met ernstige problemen bij de voedselvoorziening² – hadden de noodzaak doen inzien van een strak georganiseerde opzet van de voedseldistributie, die een gelijkmatiger verdeling van het beschikbare voedsel moest waarborgen. De toenemende oorlogsdreiging in de jaren dertig was dan ook voor de Nederlandse overheid voldoende aanleiding om instanties in het leven te roepen die speciale wettelijke bevoegdheden kregen. De spil van het distributie- en rantsoeneringsysteem was het in Den Haag gevestigde Centraal Distributie Kantoor, dat belast werd met alle mogelijke distributiemaatregelen waar kleinhandelaren en consumenten mee te maken konden krijgen.³ De uitvoering werd in handen gelegd van de plaatselijke distributiediensten. Voor Den Haag betekende dit in 1939 de oprichting van de Haagsche Crisis- en Distributiedienst, gevestigd in de Goudenregenstraat.⁴

Deze dienst werd in twee afdelingen opgesplitst, elk met een eigen directeur. Bij de afdeling Verbruik, geleid door P.C. Wesseling, berustte de verantwoordelijkheid voor de contacten met de consumenten. De afdeling Handel, Bedrijven en Instellingen, onder leiding

De wijkgedachte in Den Haag

Idealen en werkelijkheid in de nieuwe wijk Morgenstond

*Koos Aardoom**

In Den Haag stond na de oorlog, net als in de rest van Nederland, de wederopbouw centraal. Bewoners en bestuurders hadden de handen vol aan het herstel van de zwaar gehavende stad en het op gang brengen van het openbare leven. Toch waren ook hier geluiden te horen dat het niet bij de reconstructie van de vooroorlogse situatie mocht blijven. Het stadsbestuur sloot aan bij een voor Nederland nieuw stedelijk concept: de 'wijkgedachte'.

In Rotterdam was daar door een stuurgroep onder leiding van ir. A. Bos al tijdens de oorlog aan gewerkt. Kern van de wijkgedachte was dat sociale cohesie en gemeenschapszin zouden toenemen als de stad werd opgedeeld in wijken en buurten met zoveel mogelijk voorzieningen dicht bij huis. Het ging daarbij om scholen, winkels, kerken, sportvelden en wijkcentra. De 'politiek' in de gemeente Den Haag omarmde deze gedachte bij de opzet van Den Haag-Zuidwest. Er zou een veelomvattend idee worden uitgewerkt over hoe de naoorlogse samenleving diende te worden ingericht en wat de rol van de overheid en anderen daarbij kon zijn.

In dit artikel worden deze idealen tegenover de dagelijkse werkelijkheid gezet. Hoe kwamen in Den Haag aan het eind van de oorlog ideeën

tot ontwikkeling en wat werd er uiteindelijk mee gedaan? We richten ons in het bijzonder op de nieuwe wijk Morgenstond, waar vanaf 1952 de eerste huurwoningen werden opgeleverd. Bij dit deel van het onderzoek zal ook het beleid van de woningbouwverenigingen worden betrokken. De woningen in deze wijk werden namelijk grotendeels verhuurd door de meestal aan 'de zuilen' verbonden woningbouwverenigingen.

De wijk werd eind jaren vijftig voltooid. Het artikel behandelt grofweg de periode 1944-1960. Om de idealen vorm te geven werd in 1946 door het Haagse stadsbestuur de breed samengestelde Commissie voor het Wijkenvraagstuk geïnstalleerd. Uiteindelijk verscheen in 1948 een lijvig rapport, dat als een blauwdruk voor een beter gemeenschapsleven in Den Haag kan worden beschouwd. Om het ontstaan van de ideeën en de uitwerking daarvan in de tijd te kunnen plaatsen wordt nu eerst bij de gevolgen van de oorlog voor Den Haag stilgestaan.

Voorlichting vlak na de oorlog

Vanaf januari 1946 begon het gemeentebestuur van Den Haag statistische en andere informatie over de oorlogsperiode en de tijd erna te

1. Jan Hendrikstraat nrs. 11 – 1, gezien naar het Westeinde, 2007. *Foto auteur.*

Contrasten in een binnenstadstraat: de geschiedenis van het huis Jan Hendrikstraat 9

Anneke Vollebregt-van Grol

Over het verleden van de Jan Hendrikstraat is nauwelijks gepubliceerd, hoewel het een van de oudste binnenstadstraten is. Misschien komt dat door de moderne uitstraling: een breed geasfal-

teerd wegdek met veel nieuwbouw, zaken die weinig historische belangstelling wekken. Verwonderlijk is dat niet. De huidige Jan Hendrikstraat is het resultaat van een 20ste-eeuwse

Het Haags Monumentenplatform

W.F. Vader, voorzitter Haags Monumentenplatform

Den Haag telt ettelijke organisaties die op enigerlei wijze zijn betrokken bij de instandhouding en zonodig verbetering van het leefklimaat in Den Haag. Op 11 december 1985 zoeken vertegenwoordigers van een aantal van deze organisaties elkaar op. De bijeenkomst is een initiatief van het bestuur van de *Stichting Monumentenfonds Den Haag en Omgeving*. Er wordt van gedachten gewisseld over de wenselijkheid om elkaar met enige regelmaat te informeren over ieders activiteiten. Er wordt gesproken over mogelijkheden om die activiteiten zo veel mogelijk te versterken. Dat kan door expertise uit te wisselen en elkaar in standpunten te steunen. Tijdens deze bijeenkomst wordt het *Haags Monumentenplatform* geboren. Mr. S.I.H. Gosses wordt de eerste voorzitter.¹ Het platform is ruim twintig jaar na die eerste bijeenkomst nog steeds actief.

Het *Haags Monumentenplatform* is een informeel gremium, een bundeling van Haagse organisaties die pal staan voor het behoud van de monumentale schoonheid van Den Haag en de leefbaarheid van de stad en omgeving. Het platform heeft een brede samenstelling en daardoor een breed draagvlak. Het platform beschikt in gezamenlijkheid over een ruime expertise. Op deze drie factoren: betrokkenheid, expertise en draagvlak, berust de specifieke betekenis van het platform. Door standpunten gezamenlijk te vormen en uit te dragen, kan het platform een krachtige adviseur zijn op het gebied van monu-

mentenzorg en stadsontwikkeling, met name voor het gemeentebestuur en de gemeenteraad. Het platform is nadrukkelijk geen actiegroep, maar beoogt de politiek te steunen door ongewenst geachte ontwikkelingen tijdig te signaleren, wenselijk geachte maatregelen te initiëren en open te staan voor consultatie in een zo vroeg mogelijk stadium van beleidsvoorbereiding en besluitvorming. Overigens behoudt elke aangesloten organisatie de eigen identiteit en de vrijheid van eigen actie (maar dan niet onder de vlag van het platform).

Welke organisaties zijn bij het platform betrokken (geweest)? Aan het Haags Monumentenplatform wordt in de loop der jaren deelgenomen door (de huidige deelnemers in *cursief*²): *Algemene vereniging voor Natuurbescherming voor 's-Gravenhage en omstreken*, *Bond Heemschut*, *Buurtschap 2005*, *Federatie van Haagse Wijkverenigingen/De Haagse Koepel*, *Federatie van Haagse Wooncorporaties*, *Geschiedkundige Vereniging Die Haghe*, *Kamer van koophandel en fabrieken Haaglanden*, *Stadsherstel Den Haag en Omgeving nv*, *Stichting Behoud Waardevol Erfgoed*, *Stichting Binnenstad*, *Stichting Grote Kerk Den Haag*, *Stichting Heilige Geest Hofje*, *Stichting Historisch Industrieel Erfgoed*, *Stichting Monumentenfonds Den Haag en Omgeving*, *Stichting Toerisme/Promotie Den Haag/Den Haag Marketing en Events*, *Stichting Vrienden van het Lange Voorhout*, *Vereniging tot Verbetering der woningen van de arbeiders-*

Archeologie in Den Haag in 2006

In 2006 heeft de afdeling Archeologie¹ van de dienst Stadsbeheer weer een aantal speciale projecten gerealiseerd. In februari was in het Atrium van het stadhuis de tentoonstelling 'Den Haag ondergronds' te bezichtigen en werd de stadsboerderij in Wateringse Veld geopend, waarbij er veel aandacht was voor archeologie. Vanaf mei was het Krijgersgraf van Solleveld in het Museon te zien. In juni werd door wethouder Norder een nieuwe archeologische wandelroute door het oude dorp 'Die Haghe' gepresenteerd. Van 17 oktober tot en met 17 november was er in het Atrium van het Stadhuis de tentoonstelling 'Hemel en Aarde'.

In de Gerrit Achterbergstraat in Wateringse Veld werd het plantsoen 'De voetstap' ingericht. Deze plek verwijst naar een voetstap uit de bronstijd die daar enkele jaren geleden is blootgelegd.

Veel aandacht ging uit naar de uitwerking van oud onderzoek, zoals de opgravingen bij Bronovo, in de Bierstraat en in de Vinexwijken Wateringse Veld en Ypenburg.

Behalve opgravingen vonden vooronderzoek, waarnemingen, tracébegeleidingen en proefsleuvenonderzoek plaats. Een hoogtepunt vormde het onderzoek aan de Uithofslaan, waar onder meer een bijzonder bronzen wierookvat is gevonden. Tijdens de Open Monumentendag op 9 september werden de bezoekers ter plekke verrast met een 3D-reconstructie van een boerderij uit de Romeinse tijd en konden kinderen graafverving opdoen in een zandbak.

Het in 2006 uitgevoerde onderzoek wordt hierna beschreven.

Eisenhowerlaan, World Forum Convention Center

In de zomer verrichtte Archol BV in samenwerking met de gemeentelijke archeologen en in opdracht van de Projectgroep The Hague World Forum onderzoek op het terrein van de voormalige Statenhal en de Van Goghzaal. Aanleiding vormde een grootschalige herinrichting van het World Forumgebied. Tijdens de bouw van het Congresgebouw in 1964 waren al een neolithische slijpsteen en een geweihamer uit de bronstijd gevonden. In de directe omgeving (Churchillplein) waren tijdens opgravingen keerploegsporen en greppels uit de late ijzertijd aangetroffen in combinatie met fragmenten maalsteen van tefriet en aardewerk. Tijdens waarnemingen in het voorjaar van 2006 bleek dat deze prehistorische bodem onder de parkeerkelders van de Statenhal en de Van Goghzaal nog intact was. In verband met de bouwwerkzaamheden zou deze laag alsnog verstoord worden, wat verder onderzoek noodzakelijk maakte.

De onderzoekslocatie bevindt zich op de overgang van strandwal naar strandvlakte en bestaat uit Oud Duinafzettingen. In de lagere delen van het terrein bevindt zich aan de bovenkant van deze bodem een laag venig zand. De prehistorische bodem waarin deze resten lagen, was afgedekt door een metersdik pakket Jong Duinzand.

Het onderzoek leverde resten uit de midden bronstijd en de late ijzertijd op. Deze bevonden zich in twee stratigrafisch gescheiden niveaus en bestonden hoofdzakelijk uit greppels, ploegsporen, eergetouwkraassen² en twee waterkuilen. Zeer bijzonder is de vondst van een plattegrond van een drieschepig huis, die tot een bewoningsfase uit de midden bronstijd kan worden

Bernard Renooij aan de claviatuur van het Marcussen-orgel in de Kloosterkerk.
Fotograaf onbekend.

Bernard Renooij (9 april)

Een stil dalend Amen

Met de hier geboren en getogen musicus Bernard Renooij ging op 9 april 2006 de laatste van een landelijk bekende generatie van Haagse organisten heen. Renooij werd geboren op 4 maart 1915. Hij kreeg muziekles van de toenmalige organist van de Abdijkerk te Loosduinen, Henk van den Berg. Aan het Koninklijk Conservatorium behaalde hij diploma's voor piano-onderwijs, orgel en muziektheorie (1939, 1940, 1943). Orgel studeerde hij bij de iets jongere A. Engels.

Eerst speelde hij in enkele Utrechtse kerken en het Haagse Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, daarna in de Oude Kerk te Delft en van 1946 tot 1969 in de Kloosterkerk. In 1966 kwam in die aloude kapel van het Dominicanerklooster voor het 19de-eeuwse orgel van C.G.F. Witte een driemanaal instrument van de Deense firma Marcussen in de plaats. Renooij presenteerde het met 'Bach en Reger'.

Wel zo belangrijk waren zijn aanstellingen aan het conservatorium. Hij werd eerst docent voor harmonie (1944), later hoofd van de theorieafdeling, adjunct- en waarnemend directeur. Componeren deed hij in zijn vrije uren. In 1951 richtte hij met Joh. de Zwaan jr. de immer actieve Haagse Organisten Kring op.

Ooit redde hij van een vuilstapel in de Delftse kerk een Nederlandse uitgave (1773) van Claude Goudimel's *Les Pseaumes Mis en Rime François* uit 1565. Hij genoot ervan het *Psalter* van Genève (1562) op oorspronkelijke wijze te laten uitgalmen: geen begeleiding en in een langzaam tempo voor persoonlijke psalmimprovisaties op de affecties van de tekst. Sterk stijgend Hallelujah, stil dalend Amen (voor hem).

Herman de Kler

Nieuwe Haagse archieven 2006

Samengesteld door Corien Glaudemans met medewerking van Marieke Kroonen

Het Haags Gemeentearchief verwerft jaarlijks enige tientallen nieuwe archieven en aanvullingen op archieven. In 2006 waren dit er 34 met een gezamenlijke omvang van 137 strekkende meter. Verheugend is dat in dat jaar veel Haagse sportverenigingen besloten hebben hun archieven bij het Haags Gemeentearchief onder te brengen.

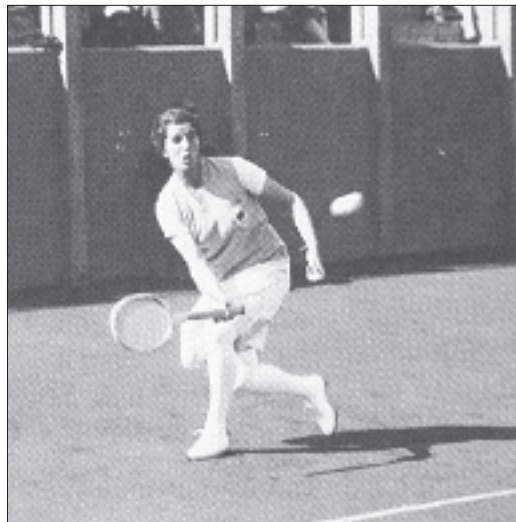
Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste archieven. Het tussen haakjes vermelde beheersnummer (bnr.) verwijst naar het nummer waaronder het betrokken archief bij het Haags Gemeentearchief is geregistreerd. Niet alle archieven zijn thans al goed toegankelijk, bovendien zijn sommige archieven nog gesloten voor raadpleging of beperkt raadpleegbaar. Wie een nieuw verworven archief wil inzien, doet er goed aan hierover eerst met het Gemeentearchief contact op te nemen.

Magdalena Ferdinanda Maria (Madzy) Rollin Couquerque, 1879-1995 (bnr. 189), 0,75 strekkende meter.

Madzy Rollin Couquerque (Den Haag 14-4-1903 – Den Haag 16-7-1994) groeide op in een gegoed milieu en blonk uit in hockey en tennis. Deze twee sporten werden in haar jeugd op vanzelfsprekende wijze naast elkaar bedreven: in april gingen namelijk de tennisbanen open, terwijl in september de hockeycompetitie begon. Rollin Couquerque was op sportgebied een natuurtalent. In 1921 kwam ze in het eerste elftal van de Haagse hockeyclub HOC (voorloper van HGC), dat het kampioenschap van Nederland op zijn naam bracht. Het bleek een onoverwinnelijke ploeg, die tot 1935,

zonder onderbreking, steeds weer landskampioen werd. Rollin Couquerque nam in 1926 ook deel aan de eerste hockeyinterland in Brussel en speelde vervolgens in 37 van de 40 interlands die tot aan de Tweede Wereldoorlog werden georganiseerd. In de jaren dertig werd zij aanvoerster van het Nederlandse elftal.

Met tennis behaalde Rollin Couquerque in 1927 de nationale titel in het damesenkelspel – de eerste van

1. Nationaal tenniskampioen Madzy Rollin Couquerque tijdens een tenniswedstrijd in 1928.
Collectie Haags Gemeentearchief.

Publicaties over Den Haag in 2006

Samengesteld door Ph.A.M. Swenker

Met aanvullingen uit voorgaand jaar.

Geschiedenis

Braake, Serge ter, ‘“Zwaeren arbeeyden ende cleen profijten”. De rentmeesters van de exploten bij het Hof van Holland 1463-1566’, in: *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 3 (2006), nr. 1, p. 51-72.

Betreft de achtergronden van de rentmeesters die voor het Hof van Holland werkten.

Deursen, A.Th. van, ‘De onthoofding van Oldenbarnevelt. Het Binnenhof, 13 mei 1619’, in: *Geschiedenis Magazine* 41, nr. 7 (okt 2006), p. 46-49.

Johan van Oldenbarnevelt, geboren in 1547, leefde van 1564 tot 1619 in Den Haag.

Dirkzwager, J.M., *In Den Haag daar woont niet alleen een graaf. 1854-2004*, Den Haag 2006, 90 p.

Gedenboek uitgegeven t.g.v. het 150-jarig bestaan van de Vereniging tot Verbetering der Woningen van de Arbeidende Klasse te 's-Gravenhage.

Bevat lijsten van honoraire leden, leden van bestuur en personeel.

Doorn, Maarten van, Kees Stal, *Het Den Haag boek*, Zwolle cop. 2006, 396 p.

Overzicht van de Haagse geschiedenis aan de hand van circa 400 afbeeldingen uit het Haags Gemeentearchief.

Hartsuijker, Ermo, ‘Eensgezind in eigen kring. Het probleem van de herinnering na vijftig jaar: Plein 1813 in 's-Gravenhage’, in: *Skript. Historisch tijdschrift* 27

(2006), nr. 4, p. 50-69.

Onderzoek naar de herdenking in 1863 in Den Haag van de gebeurtenissen in 1813.

Mahieu, Ineke, Ad van Gaalen, *De Haagse canon. De 50 geschiedenisverhalen die iedere Hagenaar moet kennen*, Den Haag cop. 2006, 114 p.

Chronologisch geordende verhalen.

Panhuisen, Luc, ‘Als de ambachtsman fluweel gaat dragen, loopt de openbare orde gevaar. De verhouding tussen volk en regenten in de zeventiende eeuw’, in: *Historisch nieuwsblad. Tweemaandelijks magazine over geschiedenis en het historisch bedrijf* 15 (2006/2007), nr. 10, p. 22-29.

Verkorte versie van een lezing over de gebroeders De Witt.

Panhuisen, Luc, ‘Hoe de gebroeders De Witt geschiedenis maakten’, in: *Geschiedenis Magazine* 41, nr. 2 (maart 2006), p. 22-25.

Rem, Paul, George Sanders (redactie), *Lodewijk Napoleon. Aan het hof van onze eerste koning, 1806-1810*, Zutphen cop. 2006, 120 p.

Overzicht van de tuinen, kleding, etiquette en de inrichting van de paleizen van Lodewijk Napoleon (1778-1846) met o.a. Huis ten Bosch.

Vreeswijk, Jan (samengesteld door), met medewerking van Marjan Vreeswijk en Achim Vreeswijk, *Wie wat*

Samenstelling van het gemeentebestuur op 1 januari 2007

Dagelijks bestuur

Burgemeester

drs. W.J. Deetman

Wethouders

mw. drs. J. (Jetta) Klijnsma (PvdA), loco-burgemeester en wethouder voor Cultuur en Financiën, stadsdeelwethouder Segbroek

H.P.G. (Bert) van Alphen (GroenLinks), Welzijn, Volksgezondheid en Emancipatie, stadsdeelwethouder Centrum

R.S. (Rabin) Baldewsingh (PvdA), Burgerschap, Deconcentratie, Leefbaarheid en Media, stadsdeelwethouder Escamp

drs. S. (Sander) Dekker (VVD), Onderwijs, Jeugdzaken en Sport, stadsdeelwethouder Leidschenveen-Ypenburg

drs. G.Ph. (Frits) Huffnagel (VVD), Citymarketing, Internationale zaken, ICT en Organisatie, stadsdeelwethouder Loosduinen

H.P.M. (Henk) Kool (PvdA), Sociale zaken, Werkgelegenheid en Economie, stadsdeelwethouder Scheveningen

drs. J.M. (Marnix) Norder (PvdA), Bouwen en Wonen (waaronder monumenten en archeologie), stadsdeelwethouder Haagse Hout

mr. P.T. (Pieter) van Woensel (VVD), Verkeer, Binckhorst, Binnenstad en Milieu, stadsdeelwethouder Laak

Gemeentesecretaris

drs. J.J. Wortel (wnd.)

Straatnamen in 2006

Samengesteld door Kees Stal

Scheveningen (Oud Scheveningen / Vissershaven)

Windroos (plein aan de Zeeluisweg); element van een kompas; de naam sluit aan bij de naburige Kompasstraat maar verwijst ook naar het uitwaaiende straatpatroon in de omgeving.

Duindorp / Scheveningen (Vissershaven)

Duindorpdam (dam in het Afvoerkanaal tussen de Nieboerweg en de Westduinweg); ter plaatse lag voorheen een brug die in 1956 de naam Duindorpbrug kreeg naar de wijk Duindorp.

Waldeck (Waldeck-Zuid)

Stephanus Cousijnsstraat (Aaltje Noordewierstraat – Pisuissestraat); Stephanus Cousijns, stadsklokkenist en organist in de jaren 1682-1697.

Albertus Gronemanpad (parallel lopend aan en uitmondend in de Stephanus Cousijnsstraat); stadsklokkenist en organist in de jaren 1742-1778.

Pieter de Voisstraat (Stephanus Cousijnsstraat – Pisuissestraat); stadsklokkenist en organist in de jaren 1633-1653.

Aeneas Veltkampstraat (Stephanus Cousijnsstraat – Pisuissestraat); stadsklokkenist en organist in de jaren 1718-1741.

Albertus Freesestraat (Stephanus Cousijnsstraat – Pisuissestraat); stadsklokkenist en organist in de jaren 1741-1742.

Matthijs Waelpotpad (Pieter de Voisstraat – Albertus Freesestraat); organist van de Grote Kerk in de jaren 1588-1604.

Andries van Coolhempad (Pieter de Voisstraat – Albertus Freesestraat); organist van de Grote Kerk in de jaren 1550-1588.

Bowlust en Vrederust (De Uithof)

Sofie van Brakellaan (Uithofslaan – Abdis Aleydishof / Abdis Badelogehof); Sofie van Brakel, abdis van de abdij Leeuwenhorst in 1287.

Abdis Aleydishof (uitmondend op de Sofie van Brakellaan); Aleydis, abdis van de abdij van Loosduinen in 1267.

Abdis Badelogehof (uitmondend op de Sofie van Brakellaan); Badeloge van der Does, abdis van de abdij Leeuwenhorst van 1403 tot 1412.

Abdis Clarahof (uitmondend op de Sofie van Brakellaan); Clara, abdis van de abdij van Loosduinen in 1291.

Abdis Kerstinastraat (uitkomend op de Uithofslaan); Kerstina van Bergen, abdis van de abdij Leeuwenhorst in 1321.

Ypenburg (De Bras)

Stippelzegge (parallel lopend aan en uitmondend in de verlenging van Cypergras); plant op vochtige grond.

Vervallen straatnamen

Wegens een verandering in het bouwplan zijn de volgende straatnamen, die in 1996 werden vastgesteld voor Wateringse Veld (Parkbuurt Oosteinde), weer ingetrokken:

Groeneveldlaan.

Kroniek over 2006

Samengesteld door Renske Boosman

januari

1. Met in totaal 150 arrestanten, 220 te blussen illegale vuur en geen ernstige vuurwerkslachtoffers, is het voor Haagse begrippen een relatief rustige jaarwisseling.
Negenduizend mensen doen in Scheveningen mee aan de traditionele Nieuwjaarsduik in de Noordzee. Paul de Kok wordt de nieuwe artistiek leider van het Residentie Orkest. Hij zal verantwoordelijk zijn voor het artistieke beleid en de programmering. Hij volgt hiermee Wim Vos op.
4. De Haagse fotografiestudent David Galjaard is winnaar van de landelijke editie van de Fotoprijs Verbond van Verzekeraars. Burgemeester drs. W.J. Deetman reikt in het Atrium van het Haagse stadhuis de prijs uit, die bestaat uit een geldbedrag van 3500 euro.
6. Jan en Ans Verkaart ontvangen de Haagse Pluim. Ze krijgen deze prijs voor hun ondersteuning van onderwijs en gezondheidszorg in Kenia. Wat in 1990 als een klein particulier initiatief is begonnen, is inmiddels uitgegroeid tot professionele ontwikkelingshulp. Het Haagse echtpaar zorgt met medewerking van honderden sponsors en duizenden vrijwilligers voor huisvesting en leermiddelen ten behoeve van ruim 70 basisscholen en 2 middelbare scholen in Kenia. Met hun projecten bereiken ze ruim 40.000 kinderen en 7000 leerkrachten.
7. Het Wereld Jeugdorkest verzorgt vandaag en morgen een drietal concerten in het Kurhaus in Scheveningen. Dit orkest, samengesteld uit jonge musici van over de hele wereld, werd in 1949 opgericht in datzelfde Kurhaus. Op het programma staat onder meer de nieuwe compositie Pax Haganum, speciaal gemaakt voor Den Haag als internationale stad van vrede en recht.
10. De Marokkaanse bewonersorganisatie Ittihaad krijgt de Haagse Hulde, een gemeentelijke prijs voor bijzonder vrijwilligerswerk. Ittihaad is uitgekozen vanwege het werk in de Schilderswijk, onder meer via de buurtinterventieteams.
12. Wethouder W.J. Stolte geeft het startsein voor de bouw van het Nautisch Centrum Scheveningen aan de Tweede Binnenhaven. Het project omvat hotel-appartementen, kantoorruimte, een zeilcentrum, maritieme detailhandel, horeca en bedrijfsruimte. Uit handen van wethouder Stolte ontvangt Ed Beef-tink, sportarts bij voetbalclub ADO Den Haag, de Haagse Sportpenning.
16. Basisschool De Wereldwijzer, gevestigd in een 120 jaar oud gebouw aan de Tasmanstraat, wordt door een felle brand in de as gelegd. Doordat de brand tijdig ontdekt wordt, kunnen alle leerlingen de school zonder paniek verlaten. Tientallen omwonenden, onder wie bewoners van een verzorgingshuis, worden geëvacueerd. De brandweer moet uit allerlei grachten in de buurt water halen, daardoor ontstaat een verkeerschaos in het Haagse centrum. Naar later blijkt is de brand aangestoken door een 11-jarige leerling van de school.
18. De Openbare Bibliotheek bestaat 100 jaar. Deze werd in het gebouw van de Arbeidsbeurs aan de

Over de auteurs

Thomas H. von der Dunk (1961) studeerde 1979-1988 kunstgeschiedenis en archeologie aan de Universiteit van Amsterdam, waarbij hij zich specialiseerde in de geschiedenis van de bouwkunst van de zestiende tot de negentiende eeuw. Van 1989 tot 2002 was hij verbonden aan de vakgroep geschiedenis van afwisselend de Universiteit Leiden en Utrecht. In 1994 promoveerde hij in Leiden op een studie naar de politieke functie van de monumentencultus in het Heilige Roomse Rijk, waarvan de handelseditie in 1999 als '*Das Deutsche Denkmal*' verscheen. Belangrijkste andere (kunst)historische publicaties: *De schaduw van het Teutoburgerwoud* (2000), *Een Pantheon voor Apeldoorn* (2001), *Een Kathedraal voor Amsterdam* (2003), *Rusland & Europa* (2003), *Het Nederlands Museum* (2005), *Een Hollands Heiligdom* (2007). Thans werkzaam als freelance publicist en politiek commentator.

Piet Spaans (1933), zoon uit een oorspronkelijk Schevenings vissersgezin, houdt zich reeds 30 jaar bezig met de geschiedenis van het vissersdorp Scheveningen, publiceerde daarover velerlei artikelen, ontwikkelde een standaard schrijfvorm voor het plaatselijke dialect, het Schevenings, en stelde in samenwerking met de dialectoloog dr. J.B. Berns van het Meertens Instituut te Amsterdam een Schevenings woordenboek samen. Hij deed inventariserend en statistisch onderzoek naar de klederdracht van de Scheveningse vrouw en voerde in 1991 in samenwerking met drs. Hans van Koolbergen van het Meertens Instituut een uitvoerige enquête uit onder 100 Scheveningse vrouwen. Samen met drs. Yvonne van Eekelen inventariseerde hij alle op het doek van Panorama Mesdag voorkomende taferelen.

Albert Andriessen (1936) is voormalig directielid (en later correspondent te Brussel) van de Economische Voorlichtingsdienst, oud-Hoofd Exportbeleid van het ministerie van Economische Zaken en kenner van de structuur en de werkwijze van de Franse overheid. Hij was vóór bovengenoemde functies tien jaar lang economisch medewerker van de Franse ambassade in Den Haag. Hij behaalde MO-aktes Frans. Na zijn pensionering is hij stadsgids en houdt rondleidingen en lezingen met een historisch karakter. Hij doceert tevens Frans.

Herman Stapelkamp (1955) studeerde bibliotheek- en documentatiekunde in Tilburg en geschiedenis aan de Universiteit Leiden. In 1999 promoveerde hij op de biografie *Gerhardus Fabius (1806-1888)*. *Een leven voor de marine* (Amsterdam, 1999). Hij werkt bij de provincie Zuid-Holland en publiceert nu en dan over maritieme en koloniale geschiedenis. Thans bereidt hij een bronpublicatie voor over de marineofficier H. Nijgh (1845-1917) in de tweede Atjehoorlog.

Suus Boef-van der Meulen (1934) is sociaal-geografe. Zij houdt zich al enige jaren bezig met familiegeschiedenis. Publicaties onder meer: 'Honderd jaar geleden jong zijn in Den Haag; de Haagse boeken van Nannie van Wehl', in: *Jaarboek Die Haghe* 1999, en *Het verhaal van Jan en Jans; uit het brievenboek van J.J. van Coeverden (1829-1909)*, 2005. Zij is een achterkleindochter van J.H. Reijs jr.

Koen van Wijk (1984) studeert geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Na het behalen van zijn bachelor-diploma, begon hij in 2006 aan de Researchmaster

Register

Samengesteld door Paul de Kievit

A

AD Haagsche Courant 257, 258
 ADO, Voetbalvereniging 203
 ADO-supportershome 249
 ADO Den Haag, Voetbalclub
 203, 248, 257
 ADS (Alles Door Samenspel),
 Voetbalvereniging 250
 ALO, Haagsche Korfbalclub 249
 ARP Zie: Anti-Revolutionaire
 Partij
 AVN Zie: Algemene Vereniging
 voor Natuurbescherming voor
 's-Gravenhage en omstreken
 AWN 201
 AWW Zie: Algemene
 Woningbouwvereniging
 AZIVO, Ziekenfonds 205
 Aaltje Noordewierstraat 246
 Aardoom, Koos 3, 122, 260
 Abdis Aleydishof 246
 Abdis Badelogehef 246
 Abdis Clarahof 246
 Abdis Kerstinastraat 246
 Abdijkerk Loosduinen 202
 Academie van Beeldende
 Kunsten, Koninklijke 211
 Achterhoek 83, 96, 97
 Adder, Zr.Ms. rammonitor 2e
 klasse 3, 65-70, 72
 Adderfonds 68
 Adelaar, Frans 257
 Adriaen Coenen 3, 11, 41-43, 46,
 47, 50-52
 Aechge Pietersdr. 154, 156, 157, 183
 Aeneas Veltkampstraat 246

Aernt Engelbrechtsz. 185
 Afvoerkanaal 246
 Agentschap voor Buitenlandse
 Betrekkingen 56
 Agentschap voor Financiën 56
 Agentschap voor Inwendige
 Politie en Waterstaat 56
 Agentschap voor Justitie 56
 Agentschap voor Marine 56
 Agentschap voor Nationale
 Economie 56
 Agentschap voor Nationale
 Opvoeding 56
 Agentschap voor Oorlog 56
 Ajax, Voetbalclub 226, 249
 Alberts, Gerrit 164
 Alberts, Gerrit Hendrik 208
 Albertus Freesestraat 246
 Albertus Gronemanpad 246
 Albrecht van Beieren 54
 Aleydis, Abdis 246
 Alfredo 203
 Algemeen Rijksarchief 9
 Algemeene Lichaams
 Ontwikkeling, Haagsche
 Openluchtspel Club 249
 Algemene Rekenkamer 189
 Algemene Vereniging voor
 Natuurbescherming voor 's-
 Gravenhage en omstreken
 191, 216
 Algemene Woningbouwvereniging
 135, 139, 140, 142
 Alida Gijsberts 158
 Alkmaar 55, 188
 Aloysius College 208, 254

Alphen, H.P.G. van (Bert) 244,
 258
 Alseberg (B.) 153, 186
 Amalia van Solms 21, 23
 Ambassade van Frankrijk 259
 Amerika, Verenigde Staten van
 10
 Amsterdam 2, 9, 54, 55, 58-60,
 62, 63, 65, 82, 97, 101, 103,
 164, 168, 169, 188, 215, 229,
 249
 Amsterdam, Artis 215
 Amsterdam, Kloveniersgilde 187
 Amsterdam, Meertens Instituut
 259
 Amsterdam, Paleis op de Dam
 173
 Amsterdam, Stadhuis 38
 Amsterdam, Universiteit van 259
 Amsterdam, Wilhelmina Pakhuis
 256
 Andréa, Kees 207, 211, 212
 Andréa, Metty 211, 212
 Andréa, Pat 211, 212
 Andries Gerijtsz. 152, 184
 Andries van Coolhempad 246
 Andriessen, Albert 3, 8, 10, 54,
 259
 Andrioli, F. 9
 Anna Bijnslaan 143
 Anna Pavlova 6, 7
 Anna Pavlova Library 7
 Anna van Hannover, Prinses 39
 Annan, Kofi 251
 Anouk, Zangeres 258
 Ant(h)oni, Louis d' 20, 37